

KOŞULLU KONUKSEVERLİKTEN HOŞNUTSUZLUĞA: ALMANYA'DA YÜKSELEN YABANCI DÜŞMANLIĞINI TÜRK GÖÇMENLER ÜZERİNDEN OKUMAK

FROM CONDITIONAL HOSPITALITY TO DISSATISFACTION: READING THE RISING
XENOPHOBIA IN GERMANY ON TURKISH IMMIGRANTS

FATİH KAHRAMAN*

ABSTRACT

After World War II, the effects of the destruction of Europe have been felt for many years in different areas such as social, political, and economic fields. European met its human resource need lost in the war, through the middle of the 1950s until the second half of the 1970s as well as from countries that were rich in terms of labor force. Western European countries and especially Germany have used their immigrant labor force intensively in the fields they need as a result of the bilateral agreements they have made with Maghreb countries, Yugoslavia, Turkey and so on. In this study, apart from the sociological meaning of the word foreign, the relation of this phenomenon to the conditional hospitality thought is discussed. Besides the treaty signed by Germany with Turkey in 1961 in order to attract labor migrants into their countries and terminated in 1973, the conditional hospitality policy has been discussed in this study. Moreover, the rise of xenophobic rhetoric and actions against Turkish immigrants with the extreme right rising in Europe since 1980s has been discussed.

Keywords: Conditional Hospitality, Stranger, Xenophobia, Guest Worker, Germany.

Öz

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yaşadığı yıkımın etkileri toplumsal, siyasal, ekonomik vb. farklı alanlarda uzun yıllar hissedilmiştir. Avrupa savaşta kaybedilen insan kaynağını yoğunlukla 1950'lerin ortasından 1970'li yılların ikinci yarısına kadar işgücü açısından zengin olan ülkelerden sağlamıştır. Başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri Mağrip ülkeleri, Yugoslavya, Türkiye vb. ülkelerle yaptıkları ikili anlaşmalar sonucunda ihtiyaç duydukları alanlarda göçmen emeğini yoğun şekilde kullanmıştır. Bu çalışmada yabancıların sosyolojik anlamıyla birlikte koşullu konukseverlik düşüncesi ile ilişkisi, Almanya'nın göçmen işgücünü kendi ülkesine çekebilmek için Türkiye ile 1961 yılında imzaladığı İşgücü Alım Antlaşması'ndan, işgücü alımının Almanya tarafından durdurulduğu 1973 yılına kadar koşullu bir konukseverlik politikası izlediği, 1980'lerden itibaren Avrupa'da yükselen aşırı sağ ile birlikte Türk göçmenlere karşı zenofobik söylem ve eylemlerin artması tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Koşullu Konukseverlik, Yabancı, Yabancı Düşmanlığı, Konuk İşçi, Almanya.

* Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Konukseverliğin koşullu halinin görünür olmaya başladığı ve göçmenler için dışarıda bırakılmanın farklı hallerinin görünür olacağı sürecin fitilinin, 1973 ve 1978 yıllarında yaşanan petrol krizi ile birlikte ateşlendiği, bu krizlerin daha büyük bir dönüşüm olan küresel ekonomik sistemde meydana gelen değişimin habercisi olduğu söylenebilir. Almanya'da 1974 yılında çıkarılan ve göçmenlerin (özellikle Türklerin) ülkelerine dönüşünü özendiren "Göçmen Kanunu" işgücü piyasasında yaşanan bu dönüşümle birlikte okunduğunda, bunu tesadüfi olarak değerlendirebilmek mümkün değildir. 1980'lerden itibaren Avrupa'da nüfuzu gittikçe artan aşırı sağ, göçmenlere karşı zenofobik söylem ve eylemler içerisinde yer alması, Avrupa'nın sadece 1970'lerde yaşadığı petrol kriziyle ilişkili işsizlik sorunuyla açıklanabilecek durumun çok daha ötesindedir. Avrupa'nın yabancı işgücüne ihtiyacının azalması, gelen işgücünün bir süre sonra dönmek istememesi ve yerleşmeye başlaması, gelen yabancılar üzerindeki kontrolün kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Koşullu konukseverlik temelinde ülkesine gelen yabancıları kabul eden Alman ulusal benliği, koşulların ortadan kalkmaya başlaması (işgücüne ihtiyacın azalmaya başlaması, beklenenden daha fazla göçmenin bulunması vb.), yaşanan ekonomik krizler ve aile birleşmeleri sonucunda göçmenlere karşı, zenofobik söylem ve eylemlerin yükselişine engel ol(a)mamıştır.

Bu çalışmada yabancı kavramı ile koşullu konukseverlik arasındaki ilişki 1961 İşgücü Alım Antlaşması sonrasında Almanya'ya giden Türk göçmenler üzerinden okunmuştur. 1980'lerden itibaren Avrupa'da kendisini hissettiren aşırı sağ politikaların göçmenlere yönelik zenofobik söylem ve eylemlerini arttırmasının temel nedenlerinden biri olarak konukseverliğin koşullu bir şekilde inşa edilmesinin yattığı savunulmuş, yine bu sürecin bir getirisi olarak hedef gruplar arasında yer alan Türklere karşı yükselen zenofobik eylemler ele alınmıştır.

'Yabancı'yı Koşullu Konukseverlik Üzerinden Türk Göçmenlerle Birlikte Konuşmak

Sassen (1999: 1)'in cümleleriyle ifade edecek olursak, bugün göçmenler kapıları çaldıklarında kapıları çökerten tehditkar yandaşlar olarak görülmele birlikte, geldikleri toplumlara göre daha gelişmiş toplumlara gizlice girmektedirler. Bu gizlice girme halinin nedeni olarak, yaşamak istedikleri/zorunda¹

1 Kamusal alanda çeşitliliği ele alan bir çalışma için bkz. Kadir Canatan, 2009, Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, N.2, S.6, s.80-97.

oldukları ülkelerin kamusal alanlarında daha az göçmen/mülteci görmek isteyen politikaların, yabancılarla daha az temas etme isteğinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sokaklarda yabancı ile daha az karşılaşma talebi,² beraberinde söz konusu gruplara ilişkin etkileşimin mümkün olduğunca sınırlı olmasını da getirmektedir. Günümüzde yükselişini sürdüren aşırı-sağ politikaların yabancıların olmadığı veya minimize edildiği toplum tahayyülü, kalkınmak için göçmen işgücüne ihtiyaç duyan veya postkolonyal göçmen akımlarının hedefi olan ülkelerde yükselişini sürdürmektedir. Bu koşullarda “yabancı” olarak göçmenler hem söz konusu politikaların hedefinde bir nesne hem de buldukları şartları değiştirebilme gücüne mukabil bir özne olarak belirmektedir.

Yabancıların durumu ise sosyoloji yazınında klasiklerden çağdaşlara kadar farklı isimler tarafından, toplumsal tipten, bahçe kültürünün ayrıksı oturları olmak üzere farklı tartışmaların merkezinde yer almıştır. Sosyolojinin ilk dönem isimleri arasında yer alan Georg Simmel yabancıyı diğerleri ile kurduğu ilişkiler temelinde sosyal mesafe kavramı üzerinden ele almaktadır. Bireyin gruba yakın olma halinde artık yabancı olmayacağı gibi gruptan çok uzaklaştığında ise bağını koparacağı aşıkardır. Yabancıya ilişkin tanımına bakıldığında bugün gelmesinin yanında yarın kalan adam gibi birlikte yaşayabilme ihtimalinin arttığı bir toplumsal tipten bahsetmektedir.

“Bugün gelip yarın giden gezgin gibi değil, bugün gelip yarın kalan adam gibidir- yani artık daha öteye gitmeyecek olsa da gelip gitme özgürlüğü tam edinememiş potansiyel gezgin gibidir deyim yerindeyse. Belirli bir mekan dairesi içinde- ya da sınırları mekansal sınırlara benzeyen bir grup içinde- sabitlenmiştir, ama onun içindeki konumu temelde, en başta ona ait olmamasının ve ona baştan beri onun bir parçası olmayan, olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır” (Simmel, 2009: 149).

Simmel’in ‘yabancı’sının bugün gelen ve yarın da kalan olması ile göçmen işçi arasında benzerlik kuran Sunata (2013)’nın cümleleri dikkat çekicidir:

“Türkiye’den Almanya’ya giden göçmen işçilerin pozisyonu, Simmel’in bugün gelen ve yarın da kalan “yabancı”sı gibidir. Ayrıca, bu kişilerin Almanya’da ne kadar kalacakları da kesin değildir. Aslında her ikisi de kendilerini karşılayan toplumda geçici bir duruma sahiptirler. Göçmen işçilerin statüleri de yine özel ve resmi olarak geçici şeklinde tanımlanmış, nitekim “konuk işçi” terimine misal teşkil etmiştir. Sonuç olarak; bu zamansallık, kişileri sadece potansiyel “gezgin” (Wanderer) yapmaz; ama aynı zamanda yarın gidebilecek kişi yapar. Bu

2 Suriye’de 2011 yılından beri yaşanan iç savaş sonucunda özellikle Batı Avrupa’nın yaşadığı büyük mülteci korkusunda kendisini bir kez daha gösterdi. Sadece nitelikli mültecileri kabul ederken Türkiye’ye de nitelikli mültecilerin Avrupa’ya geçişini engellememesine ilişkin BMMYK tarafından uyanlarda bulunmaktadır (y.n.)

nedenle, göçmen işçi bugün gelen ve yarın gitmesi gereken fakat yarın da kalan bir figür olarak tasvir edilir” (Sunata,2013: 199-200).

Bugün gelip yarın kalanlar, modernliğin tahayyül ettiği düzenli ve kontrol edilebilir toplumu tehdit edenlerdir. Bu ilkelerin ihlal edilmesine tahammülü olmayan bir akıl için yabancılar, haklarında bilgi sahibi olunması ve kontrol altında tutulması gereken grupları oluşturmaktadır. Haklarında belirli bilgi sahibi olmak (nereden geldikleri, ne için geldikleri, kalma süreleri vb.) onlara ilişkin sınıflandırmayı kolaylaştırır. Bauman (2009) yabancıyı tanımlarken biz ve onlar üzerinden hareket edilerek yapılan ayrıştırmalara yabancıların meydan okuduklarını, her türlü bölünmeye, bölünmeleri muhafaza eden sınırlara ve dolayısıyla bunların sonucunda ortaya çıkan toplumsal dünyaya da karşı olduklarını belirtmektedir. Yabancı basitçe bilinmedik ya da her yönüyle tanımadığımız ya da hiç tanımadığımız bir kişi değildir. Büyük oranda bilindik olmaları veya haklarında hiç olmazsa birkaç şeyin bilinmesinin gerekliliği yabancıların dikkate değer özelliğidir (Bauman, 2009: 65). Salt aşına olunmayan yaşam dünyasına gelmesi ve burada kalması; dost veya düşman olması fark etmeksizin burada anlam kazanmaktadır. Teritoryal ve işlevsel ayırımın yetersiz kıldığı yabancıların bir diğer cüretkar rolü ise, dostun bilinen bir özelliği olan bir sorumluluk nesnesi olma iddiasında bulunmasıdır. Bu iddia onu dost-düşman dikotomisinin dışında konumlandırdığı gibi, yaşam dünyasının düzenine yönelik sürekli bir tehdit olarak ortaya koyar. Düzene dair tehdit olması yabancıların yaşam dünyaya ezelden ait olmadığının göstergesidir. Gelmiş olma nedenine ise doğal bir hakikatten ziyade tarihsel bir olay anlam katmaktadır. Tarihsel bir olay ile varlığı anlam kazanan yabancıların kalışı ise doğal yollardan gelişmediği gibi, geçici olması beklenendir (Bauman, 2003: 82-83).

Yabancıların toplumsal alanda görünümü aslında müphemliğin görünümüdür. Yabancılar, toplumu bir örtme operasyonu olarak değerlendiren Costariadis'in ifadesiyle toplumsal örüntüde delikler açılmasına aracılık edenlerdir. Yabancı toplumsal örtüde delikler açar, toplumsalın kırılma konsensüsü üzerinde bir tehdit olarak ortaya çıkar. Yabancı en azından hakında bir şeyler bilinen olarak düşünüldüğünde dahi kırılma konsensüsü kendi yaşam pratikleri ile her an bozabilme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu yaşam pratikleri ile tekrar tekrar davetsiz olarak 'ben'in görüş alanına girmektedir. Yaşanılan ve yaşamaya devam edilecek çevrede bulunan, ayrılma işaretleri gösterilmeyen dünyada varlıklarını sürdürmektedirler (Bauman, 2001; Bauman, 2003; Bauman, 2009). Bauman (2003: 84)'ın tanımladığı şekliyle yabancıların tövbesi imkansız olan günahı, yabancıların bulunduğu

yerde düzenin sürekli inşa ettiği düzenleme çabalarına aynı anda yönelttiği saldırılarında kaynaklanmaktadır. Tarih boyunca yabancıların günahını sürekli olarak kılan şey tam olarak bu günahın kendisidir. Yabancı, Modernliğin başının belası olarak, modernliğin kendisinin düzenleme ve kontrol altına alma çabasının karşısında ne yapacağı kestirilemeyendir.

Bu anlamda Bauman'ın yabancısının doğal yollardan gelen olmayıp tarihsel bir olay (ör. iş gücü göçü) ile yaşam dünyasında yer alması, yabancıların sorumluluk nesnesi iddiasında bulunma iddiası (göçmen işçilere yönelik düzenlemeler) bir gün geri dönecekleri düşünülmesine rağmen geçici ikametgahını zamanla vatana dönüştürmesi (ör. aile birleşmeleri), Almanya'ya göç eden Türk göçmenlerin gidiş ve kalış öykülerinde görülmektedir. Anlaşma şartlarına uymayan yabancıların, yerlinin yaşam dünyasında daha fazla görünür olmaya başlaması, yalnızca sorumluluk nesnesi olmasını değil aynı zamanda tedirginlik nesnesi olmasını da beraberinde getirmiştir. Çalışacağı topraklara kabul edilen ve yabancıların özelliklerinden olan en azından hakkında birkaç şeyin bilinmesi, önce misafir işçi (geisterbaiter) olarak adlandırılan sonrasında auslander/yabancı olarak kategorize edilenler için konukseverliğin koşul temelinde kurulduğu bir süreç başlatmıştı. Konukseverlik kavramının içeriğine ilişkin sosyal bilim ve devamında göç yazımında geniş bir düşünsel arka plan ile karşılaşılmaktadır. Kavrama ilişkin temel tartışmaları Fransız yapıbozumcu Jacques Derrida'nın (Kantçı ve Levinasçı perspektifi karşılaştırarak) metinlerinde görmek mümkündür. Derrida'nın "Pera Peras ve Poros" isimli çalışmasında konukseverlik³ kavramı

"Konukluk elbette bir hak, bir ödev, bir zorundalık, bir yasadır, yabancı öteklinin bir dost olarak ağırlanmasıdır, öyle olması gerekir; ancak bunun koşulu ev sahibinin, host'un, Wirt'in, kabul eden veya barındıran ya da iltica hakkı verenin patron, evin efendisi olarak kalması, kendi evinde kendi otoritesini koruması, dolayısıyla konukluk yasasını evin, oikonomia'nın yasası, kendi evinin yasası, yerin (ev, otel, hastane, yurt, aile, kent, ulus, dil) yasası olarak, sunulan konukseverliğin kendisinin yerinin sınırlarını çizen ve onun üzerinde otoritesini koruyan, otoritenin doğruluğunu koruyan, korumamın yani doğruluğun yeri olarak kalan ve dolayısıyla sunulan armağanı sınırlayan ve bu sınırlamayı, yani kendi evinde kendi-olmayı, ödülün ve konukseverliğin koşulu yapan özdeşlik yasası

3 "Derrida'nın konukseverliğe ilişkin analizi temel olarak koşulsuz, saf bir konukseverlik etiğinin imkansızlığı, koşullu konukseverliğin ise konukseverlik olarak kendi kendisini yok edecek bir pratik olduğu düşüncesine dayanır. Böylece konukseverliğin ne olduğu konusunda okuyucuyu kesin bir karar verilemezlik deneyimi ile yüzleştirmeyi amaçlar. Söz konusu karar verilemezlik deneyimi, başka bir deyişle konukseverliğin imkansızlığına ilişkin deneyim, Derrida'ya göre paradoksal bir biçimde konukseverlik pratiğinin koşuludur" (Rutli, 2017: 129). Detaylı tartışma için bkz. Evren Erman Rutli, 2017, "Yapısökümü Etik Açısından Okumak: Derrida ve Konukseverlik Düşüncesi", Temaşa Felsefe Dergisi, S.7, s.124-154.

olarak olumlamasıdır (Derrida, 1999: 10)” şeklinde tanımlanmaktadır. Derrida (1999: 29) devam eder,

“Davete dayalı konuklukla tanrı misafirinin konukluğu arasındaki ayrım, aralık da budur. Tanrı misafirliğinde kapı yoktur. Herhangi bir anda herhangi bir kimse gelir ve anahtara gereksinim olmadan kapıdan geçer. Tanrı misafirleri varsa, gümrükler denetlenmez. Davet durumunda gümrük ve polis denetimi olur, böylece konukluk eşik ve kapı haline gelir (Derrida, 1999: 29)”.

Gümrük ve polis denetimi aynı zamanda topraklarınıza gelen yabancı hakkında çok şey, en azından birkaç şey bilmenizi sağlar. Kontrol altında tutabilmeniz ve maliklik ilişkisini sürdürebilmeniz için yabancıya ilişkin bilgiye sahip olmanız önemlidir. Bu bilgi onu belirli bir ölçüde tanımanızı sağladığı gibi konukseverliğin koşullu halini görünür kılmaktadır. Yeğenoğlu (2016)’nun vurguladığı üzere, Derrida’nın koşullu konukseverlik üzerine yaptığı vurgu Türk göçmenlerin Almanya’ya göçünü koşullu konukseverlik kavramı üzerinden okuyabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Koşullu konukseverlik iktidar sahibinin evinde, ulusunda, devletinde veya şehrinde tanımlanmaktadır. İktidara dayanan bu ilişki içerisinde koşulsuz konukseverlik mümkün olmaz. Ev sahibinin misafir olmaması, misafir eden olması, konukseverlik sunması onu misafir edilen karşısında hakim konuma yerleştirmektedir. Tam da bu nokta, yani iktidar sahipliği üzerinden yaşam alanları hakkında söz söyleyebilme hakkının olması, konukseverliğin koşullu halini sunmaktadır⁴. Alman ulusal benliği, koşullu bir konukseverlik sunmak suretiyle ‘hoş geldiniz’ diyebilmek için kendine bir yer mal eder. Bu durum basit bir şekilde Alman ulusal benliğinin hakim statüsünü sunmanın ötesinde, mevcut bulunan Alman öznesinin hükümlerini besleyecek bir hoş karşılama tesis etmek anlamına gelmektedir (Yeğenoğlu, 2016: 57-60).

Bu tesis etmenin ölçütü ise bilgi sahibi olabilmek⁵, kontrol altında tutabilmek ve karar verici olmaktır. Bu şartlar altında konukseverlik koşullu bir şekilde sunulabilmekte ve gelen yabancı (farklı şekilde isimlendirilebilir) ‘hoş’

4 “1938’de çıkarılmış olan ve 1960’larda aynen uygulanan Yabancı İşçi Yönetmeliği’nin getirdiği kısıtlar aklımıza geliyor. Yönetmelik “oturma izni zaman itibarıyla tehdit edilmeksizin ya da belli bir zaman içinde düzenlenmiş olsun, ancak bir yabancıdan Almanya’dan çıkarılmasını haklı kılacak sebeplerin mevcudiyeti halinde geri alınabilir hükümlerini içeriyor. İşçinin “Almanya’nın hürriyeti ve demokratik düzenini veya emniyetini tehlikeye sokması, dilencilik etmesi, gayri meşru kazanç yoluna sapması, serseri olarak dolaşması, genel sağlık ve ahlak için bir tehlike teşkil etmesi” Almanya’dan ihraç edilmek için yeterli nedenler olarak sıralanıyor. Bu yönetmelik 1 Ekim 1966’da değiştiriliyor ama özdeki hükümler büyük oranda kalıyor” (Mortan ve Sarfati, 2011: 15-16). Detaylı bilgi için bkz. Kenan Mortan-Monelle Sarfati, (2011), Vatan Olan Gurbet Almanya’ya İşçi Göçünün 50. Yılı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.15-16.

5 “Ülkelerine gelecek olan işçiler için çok önceden bilgi sahibi olmaya başlanıyor. Adaylar İş ve İşçi Bulma Kurulu tarafından Alman doktorların gözetiminde sağlık muayenesinden geçirilmiştir. Farklı kalemlemlerle vücutlarına yazılan sayılar. Muayene sonucunda sağlamlar çürüklerden ayrılıyor. Beş kişiden biri sağlam çıkamaz ve sağlam çıkarlarsa yeni bir hayata kabul edilecektir. Sağlam çıkma koşuluydu.” (Berger&Mohr,

karşılatabilmektedir⁶. Almanya'nın misafir işçilerin geliş, kalış ve dönüş koşullarını düzenleyen yasalar, söz konusu başlıca kaygının kısa dönemli bir iş-gücünün temini olduğunu göstermektedir. Oturma izninin yalnızca çalışma izniyle verilmesinin amacı, işçilerin görevlerini yerine ten, yani sermayenin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ülkeden ayrılmalarını sağlamaktır. Gelen misafir işçilerin varlıkları açılacak ve sonunda kapatılacak bir parantezden ibaret olarak görülmektedir. Parantezi açabilmenin ve kapatabilmenin yetkisi Alman iktidar sahiplerindedir. Yabancı emeğin kabulü açık bir şekilde koşullara bağlıdır (Mortan & Sarfati, 2011:4). Almanya'nın, 1980'lere kadar ülkelerinde bulunan yabancıları 'Gastarbeiter' (Misafir işçi) olarak tanımlamasının arka planında yatan düşünce, göçmen ülkesi olmak istememesiydi. Bu durum gelen göçmenlere sunulacak olan konukseverliğin koşullu olmasına ilişkin önemli bir veri sunmaktaydı. Özellikle Türk göçmenlerin zamanla geri dönüşleri gecikmeye başlayınca 'Mitarbeiter' (Çalışma arkadaşı), ülkede kalıcı oldukları kesinleşince de 'Migranten' (Göçmenler) terimi kullanılmaya başlandı. Bu durum Almanya'nın hiç arzu etmediği bir durumu, Almanya'nın göçmenlerin yaşadığı bir ülke olduğunu göstermekteydi⁷ (Başkurt, 2009: 84). Güllüpınar (2014)'ın da dikkat çektiği şekliyle, Almanya'da yerli ve yabancı ayrımının çok güçlü olduğu bu düşünce sistemi içerisinde, göçmen işçilerin eve dönmeleri beklendiği için 1980'lerin başına kadar sosyal bilimler alanında ciddi anlamda çok az çalışma yapılmıştır.

Koşullu konukseverlik hali koşul/lara dayandığı için bir süre sonra kendisini yok etmekten kurtulamayacaktır. Konukseverliğin koşullu olan halinin ortadan kalkmasının öne çıkan sebepleri arasında göçmenlerin geri dönmeyerek aile birleşmeleri yoluyla Almanya'da kalmaları gösterilebilir. Bu durum Alman politika yapıcılarının yabancıların giriş, çıkış ve geri dönüş şartlarına ilişkin kontrolü belirli ölçüde kaybetmesi ile birlikte, belirsizliği içerdiğinden istendik bir durum değildi. Derrida'nın söylediği şekilde

2011: 47). Detaylı tartışma için bkz. John Berger & Jean Mohr, 2011, Yedinci Adam, İstanbul: Agora Kitaplığı.

6 Hoş karşılama pratiklerine ilişkin bkz. Almanya'ya 10 Eylül 1964 yılında gelen bir milyoncu Portekizli göçmen işçi Armando Sa Rodrigues Köln'de Deutz Tren İstasyonu'nda törenle karşılandı. Kendisine Zündapp marka bir motosiklet armağan edildi. <http://www.dw.com/tr/o-bir-milyonuncu-odu/a-17911567>. Almanya'ya gelen bir milyoncu Türkiye yurttaş işçi İsmail Bahadır, Münih'de Federal Çalışma Dairesi Başkanı Josef Stingl tarafından karşılanır ve bir de televizyon hediye edilir. Yıl, 1969. Detaylı bilgi için bkz. Kenan Mortan-Monelle Sarfati, (2011), Vatan Olan Gurbet Almanya'ya İşçi Göçünün 50. Yılı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.29.

7 Göçün öznelere yönelik yaşanan kafa karışıklığına ilişkin ufuk açıcı bir tartışma için bkz. Mehmet Ulukütük, 2016, "Göçün Öznelere İlişkin Anlatımı Problemi: Konukseverlik, Hayırseverlik ve Hakseverlik Bağlamında Felsefi Soruşturmalar", İlahiyat Akademi Dergisi, C.3, S.4, s.69-98.

konukseverliğin koşullu olma hali koşullu konukseverlik⁸ (misafirperverlik hukuku) düşüncesi ile Almanya'ya 1950'lerin ikinci yarısından itibaren göç etmeye başlayan konuk işçi Türk göçmenlerin aile birleşimleri aracılığıyla kalıcı oldukları anlaşıldıkları andan itibaren konukseverlik düşüncesinin terk edilmeye başlandığı, Türk göçmenlere artık Almanya'da ihtiyaç olmadığı ve geri dönmelerinin teşvik edilmesine dair politikalarda görülmektedir. Geri dönmelerin istenilen seviyede olmaması ile birlikte dışlanmanın farklı formlarının devreye sokulmuş olması, özellikle 1990'lardan itibaren ise Avrupa'da yeni sağ politikaların yükselişe geçmesi ile zenofobik söylem⁹ ve eylemlerin hedefi haline gelmişlerdi. Zenofobi (yabancı düşmanlığı), yabancılara yönelik birçok tutumdan yalnızca biri olup son derece olumsuz görüşlerden birini temsil etmektedir. Kavramın kökenine bakıldığında Yunan dilinden türemiş olup kelime anlamıyla yabancı (xenos) olana karşı duyulan korku (phobos) olarak ifade edilebilir. Genel kullanım itibariyle ise, yabancılara karşı duyulan güvensizlik, korku ve/veya kin anlamında olup milletin, bir kültürün temsilcisi olarak ilişkilendirilmesi ile ilişkilidir. Bu anlamda yabancılar, kişinin kendi milletinin bütünlüğünü tehdit etme potansiyeline sahip farklı bir kültürün taşıyıcısı olarak görülürler. Milletin, bir kültürün somut halini temsil ettiğine ilişkin varsayım, milletin önemli değer ve inançlarını büyümekte/gelişmekte olan üyelere aktarımının yapıldığı alan olduğu inancından gelmektedir. Her millet eşsiz bir uyumdan meydana geldiğinden, yabancılar bu uyuma yeni bir armoni katabilme ihtimali olduğundan yerel kültürün değişmesi tehlikesini ortaya çıkarırlar. Kültürel kimlik, kültürel

8 Kant'ın, Ebedi Sürekli Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme isimli çalışmasında yer verdiği üçüncü amaç maddesi"; Dünya vatandaşlığı hukuku, evrensel konukluk (misafirlik) koşulları ile sınırlanmalıdır. Bu maddede de, bundan önceki maddelerde olduğu gibi, insan severlik değil, hukuk söz konusudur. Konukluktan (misafirlikten) anlatılmak istenen, her yabancıya geldiği memleketinde düşmanca davranış göstermemesi hakkıdır. Yabancıya yaşamını tehlikeye atmamak koşuluyla, kendisinin ülkeye girmemesi istenebilir; ama bulunduğu yerde huzuru bozmadıkça, ona karşı düşmanca davranılmaz. Burada yabancıya bir aile ocağına kabulü söz konusu değildir; böyle olması için, yabancıya bir süreliğine aile ocağının konukluğu olarak kabul edilmesini cömertçe sağlayacak özel anlaşmalara gereksinim vardır. Burada yalnız özgürce ülkeye girip çıkma (ziyaret) hakkı ya da bütün insanların yeryüzünün ortak sahipleri olmaları bakımından, birbirlerinin topluma kabul edilmelerini isteme hakkı söz konusudur (Bozkurt, 2010: 297). Benhabib'in yorumu için konukseverlik, "bir kişinin kendi ülkesine gelen kişilere veya doğa ve koşulları yahut tarihsel koşulları doğrultusunda bir kişinin iyilikseverliğine yakışır davranışlarına bağımlı hale gelen kişiye gösterebileceği iyilikseverlik ya da cömertlik gibi bir dostluk, yakınlık erdemi olarak anlaşılmalıdır; konukseverlik dünya cumhuriyetinin potansiyel katılımcısı olarak gördüğümüz sürece tüm insanlara ait bir haktır" (Benhabib, 2014: 37). Detaylı tartışma için bkz. Şeyla Benhabib, 2014, Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar, İstanbul: İletişim Yayınları.

9 Göçmen işçiler birçok yerde Ziegeuner (çingene), Lumpenpack (paçavracı takımı), Kameltreiber (deve sürücüsü), Zitronenschüttler (limon sıkıcısı), ya da Schlangenfresser (yılan yiyen) adlarıyla anılırlar. Detaylı tartışma için bkz. John Berger&Jean Mohr, 2011, Yedinci Adam, İstanbul: Agora Kitaplığı.

gruplar arasında ciddi ve uzlaştırılmaz farklılıklar olduğu algısının hakim olduğu yabancı düşmanlığına katkıda bulunmaktadır. Yabancı düşmanlığının temelinde yatan yabancılık kavramı, milletler ve kültürleri arasındaki belirgin farklılardan kaynaklanmaktadır. Yabancılık kavramında insanları te-dirgin eden nokta, yabancı kültürünün bilinmemesinden ziyade, söz konusu kültürle yapılacak iletişimin bilinen kültürü değiştireceği onu da yabancılaş-tıracağı düşüncesidir (Master & Roy, 2000: 425).

20. Yüzyılda Almanya'ya Türk İşgücü Göçünün Kısa Tarihi

II. Dünya Savaşı sonrasında yıkımı yaşayan Avrupa'nın özellikle ekono-mik alanda kalkınması için göçmen emeğinin kıtaya çekilerek kalkınma için gerekli olan işgücünün sağlanmasını planlamıştır. Bu planlama dahilinde 1945 ve erken 1970'ler arası dönemde üç ana göç türü gelişmiş endüstriyel ülkelerde yeni ve etnik açıdan farklı nüfusların oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Bu üçlü yapı,

- İşçilerin, çoğu kez "misafir işçi sistemi" aracılığıyla, Avrupa çevresin-de yer alan ülkelerden Batı Avrupa'ya göçü;
- Sömürge işçilerinin eski sömürgeci güçlere göçü;
- Önce Avrupa'dan sonra Asya ve Latin Amerika'dan Kuzey Amerika ve Avustralya'ya kalıcı göç (Castells & Miller, 2008: 96).

Batı Avrupa'nın ileri endüstrileşmiş ülkeleri 1945-1973 arasında farklı zamanlarda işçi almakla birlikte, işçi tercihlerini ise Avrupa çevresinde yer alan az gelişmiş ülkelerin rezervlerinden kullandılar. Avrupa'nın birçok ül-kesi işçi emeğini kullandı. İkinci Dünya Savaşından hemen sonra İngiliz hü-kümetinin mülteci kamplarında ve Avrupa Gönüllü İşçi (EVW) projesiyle İtalya'dan çoğunluğu erkek 90.000 işçiyi getirmiş, 1946-1951 yılları arasında ise 100.000 Avrupalı daha çalışma izinleriyle birlikte İngiltere'ye girmiştir. Avrupa'nın bir başka ülkesi Belçika'da savaştan hemen sonra yabancı işçileri kömür madenlerinde ve demir çelik endüstrisinden istihdam etmişti. Fransa ise ülkesine Güney Avrupa'dan gelen işçilerin işe alımını organize etmek için 1945 yılında Ulusal Göç Ofisi (ONI) kurdu. Bu ofis her yıl 150.000'e kadar, çoğunlukla İspanya'dan gelen, mevsimlik tarım işçisinin alımından sorumluydu. 1970 yılına geldiğinde ise 2 milyon yabancı işçi ve onlara bağlı 690.000 kişi Fransa'da yaşıyordu. İsviçre ise 1945-1974 aralığında geniş ölçekli bir işçi getirme politikası takip etmekle birlikte İsviçre istatistikleri bu grubu işgücünün parçası olarak sayarken, nüfus istatistiklerinde ise yer vermiyordu. Hollanda 1960'lar ve 1970'lerin başında misafir işçi getirdi.

Lüksemburg, İsveç, Finlandiya gibi ülkelerde, Güney Avrupa ülkelerinden gelen işçileri istihdama dahil etti. Bu ülkelerin yanında ise misafir işçi sisteminin tüm prensiplerini ve çelişkilerini en gelişmiş formda Federal Almanya Cumhuriyeti sisteminde görmek mümkündür. Federal İşçi Ofislerinin Akdeniz ülkelerinde kurulmasıyla, İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya'dan yüz binlerce işçi bu ülkeye gelmiştir (Castells & Miller, 2008: 97-100). Almanya'nın Türkiye'den işçi talebi İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi diğer ülkelerin işçi kaynaklarının Almanya için yetersiz oluşundan sonrasına dayanmaktadır. Almanya'nın 1960'ların ortalarında karşısında iki seçenek bulunmaktaydı. İlk seçenek Magrip ülkelerinden veya Yugoslavya ve Türkiye gibi güneydoğu Avrupa ülkelerinden işgücü alacaktı. Tunus ve Fas ile anlaşmalar yapılmış olmasına rağmen bu ülkelerden işçilerin Fransa'ya yönelmeleri nedeniyle Almanya'nın ihtiyacı gerçek anlamda karşılanmadı ve Yugoslavya ve Almanya ile yapılan anlaşmalar başarıya ulaştı. Bu iki grup ülkelerden gelen göçmenler 1970'lerin başında Almanya'da bulunan yabancı işgücününün ise neredeyse yarsını oluşturmaktaydı (Faist, 2003: 125).

Avrupa ülkelerinin niteliksiz ve ucuz işgücü ihtiyacı, birçok insanın Avrupa'nın kentlerine yoğun bir şekilde hareket etmesinin önünü açmıştır. Göçmenler Almanya'da Berlin, Köln, Münih, Stuttgart ve Dortmund gibi şehirlere, Hollanda'da Amsterdam, Rotterdam ve Utrecht'te, Fransa'da Alplerin etrafında kümelenmiştir (Temel, vd. 2015:9). Türk işgücününün göç sürecine bakıldığında İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllara rastlandığı görülmektedir. Türk dış göçünü tanımlayabilmek için aynı toplumsal olgulara sahne olan diğer Akdeniz ülkelerine bakıldığında, Avrupa'nın merkez ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı nedeni ile ağır yara almış ekonomilerini canlandırabilmek için çevre ülkelerin yardımına başvurmayı seçmişlerdir. Göç bölgesi kimliğini ise 1956 Roma Antlaşması ile hukuksal varlığına kavuşan Ortak Pazar ülkeleri oluşturmuştur (Abadan Unat, 2007: 3).

Almanya'da 1959'dan itibaren işgücü transferi için aracılık yapan kurumlar ortaya çıktı. Türkiye'den de grupların yer aldığı nitelikli işgücü konusunda olanlar küçük gruplar halinde Almanya'ya stajyer statüsünde davet edildi. 1961 yılında Türk Devleti ile Federal Alman Cumhuriyeti Devleti arasında 1961'de yapılan antlaşma ile Türkiye'den işçiler işgücü açığı olan işyerlerine ismen davet alarak ve koşullu bir şekilde yani bir yıl sonra Almanya'yı gönüllü terk edeceklerini belgeleyerek, toplu olarak Almanya'ya gitmeye başladı. 1966 yılının sonunda Federal Almanya Cumhuriyeti'nde

161.000, Hollanda'da ise 14.500 Türk işçisi bulunmaktaydı. (Mortan & Sarfati, 2011; Martin, 1991). 1970'lerin başında ise yabancı işçilerin Batı Avrupa'ya göçü zirve noktasına ulaşmıştır. Bununla birlikte 1973 ve 1974 arasında Avrupa'nın işgücü ithal eden birçok ülkesinde göçmen işçi alımı kapatmakla birlikte işçileri geri göndermeye teşvik etmiştir. 1980'lerin ortalarından itibaren, nispeten liberal ülkelerde dahi, anti göçmen duygular ve istila korkuları dile getirildi (Sassen, 1999: 100). Almanya göçmen işgücü için bir çekim merkezini oluşturuyordu. Öyle ki Yunanlı göçmenlerin Avrupa'da yaşayan Yunanlı göçmenlerin %80'i, Türklerin yaklaşık %80'i ve Yugoslavların %76'sı Almanya'da yaşıyorlardı (Sassen, 1999: 138).

1972 yılı sonuna kadar Türkiye'den yurtdışına giden işçi sayısı 655 bin kişi olurken, 1973'de ise bu sayı 775 bin kişi olarak belirlenmiştir. 1960 yılında Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı 2.700, 1970 yılında 469.200, 1975 yılında 1.077.100, 1980 yılında 1.462.400, 1985 yılında ise bir düşüşle 1.400.400 olmuştur¹⁰ (Yıldırımoglu, 2005: 2-3). Bu düşüşün önemli nedenlerinden birinin 1982-1996 yılları arasında iktidarda kalan Almanya Hıristiyan Demokrat Partisi'nin başkanı Helmut Kohl döneminde Türkiye kökenli işçilerin parasal teşvik yoluyla memleketlerine dönmelerinin özendirilmiş olduğu görülmektedir. Burada Avrupa ülkeleri arasında başta Almanya'da göçmenlerin yerleşikliğe geçtiği ve devamında ekonomik krizin daha görünür olmaya başladığı 1980'lerde ırkçılığın artmasında devletin krizin yönlendirilmesinde ırkçılığı bir strateji olarak kullanmasının önemli rol oynadığını savunan görüşler dikkat çekicidir. Bu görüşü destekler nitelikteki açıklamalar ise Helmut Kohl'un, hükümetin üç önemli görevinden birinin yabancı nüfusunun fazlalığından ötürü göçü durdurmak olduğunu ifade-sinde kendisini bulmaktadır. 28 Kasım 1983'te yayınlanan asimile olamayacak grupların geri dönüşünün teşvik edilmesi noktasında Yugoslav, Türk, İspanyol, Portekizli, Faslı, Tunuslu ve Koreli işçilerin yararlanabilecekleri yasaya göre, 1983-1984 yılları arasında, kanunun aradığı koşullara sahip aile başkanına, fert başına 10.500 DM ödenerek çoğunluğu Türk olan 500.00 bin

10 Almanya 1983 yılında başta Türkler olmak üzere ülkesindeki yabancıları azaltmak maksadıyla yasal tedbir almak yoluna gitmiştir. 1983 ve 1984 yıllarında yaklaşık on bir ay kadar yürürlükte kalan "Geri Dönüşü Teşvik Yasası" ile emeklilik prim iadelerinin peşin ödenmesi ve geri dönüş primi verilmesi suretiyle 120 bini sigortalı işçi olmak üzere 215 bin vatandaşımızın ülkeyi terketmesi sağlanmıştır. Ancak bu sayı, Almanya'yı kesinlikle tatmin etmemiş ve bu yolla yabancı sayısının azaltılmasının mümkün olmadığı fikri kabul görmüştür. Böylece herkes tarafından farklı biçimlerde anlaşılan entegrasyon tartışmaları hız kazanmıştır. Bu geri dönüş göçü için Helmut Kohl Hükümetinin Geri Dönüş Teşvik Yasası ile 1982-1985 aralığında 300.000 kişi geri dönmüştür. Detaylı tartışma için bkz. Ahmet Atilla Doğan, 2001, Türkiye'den Almanya'ya Göçün 40. Yılında Beklentiler ve Gerçekler, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.1, S.2, ss.17-38.

dolayında göçmenin geri dönüşü sağlanmıştır (Abadan-Unat, 2015; Toksöz, 2006).

Martin (1991), Almanya'nın ülkeye yabancı işçi kabulüne ilişkin ekonomik kriz ile birlikte göçmenlerin entegrasyonuna yönelik harcamalara ilişkin önemli tespitleri içermektedir. 1970 başlarındaki petrol krizi ile ortaya çıkan ekonomik gerileme dönemi ve işsizlik, Batı Avrupa'ya yerleşen çok sayıda yabancı'nın topluma entegrasyonunun sağlanması ile yapılan harcamalar ile birleşince, maliyetler yükselince işçi alımının genel olarak durmasıyla birlikte işçi göçünün yararları sorgulanmaya ve maliyetler ön plana çıkarılmaya başlandı. Bu sürecin ekonomik dönüşü ise ani olmuştur. Federal Almanya Cumhuriyeti'nde 1973 yılında her bir işsiz için üç boş iş vardı; 1975 yılında ise her bir boş işe karşılık neredeyse beş işsiz bulunmaktaydı. İşçi kabul eden ülkelerde kaygılar, kendi vatandaşları işsizken iş gücü ve genel nüfusu içinde %5 ila %10'luk grubu oluşturan yabancıların entegrasyonu için yapılan harcamalar kamuoyunda kaygı oluşturmaya başladı (Martin, 1991: 14). 1974 sonrasında da göçmen işçi alımı "resmen" durdurulmuştur. 1974 yılı tesadüfi olmamakla birlikte, Avrupa genelinde derin bir ekonomik şok yaratan birinci petrol şokunun başladığı yıldır. 1989 yılı sonrası sosyalist blok mensubu Doğu Almanya'nın fiilen dağılmasıyla bu ülkeden gelenlerin hem aktif nüfusu artırması hem de fiili bir işgücü fazlalığı yaratmasıyla birlikte bu ülkede ırkçılık esaslı bir işçi düşmanlığı başlamıştır (Mortan & Sarfati, 2011: 4-5).

Yabancıyla Birlikte Yaşamın Kıyısında: Avrupa ve Almanya'da Yükselen Aşırı Sağ ve Türk Göçmenler

Avrupa'da 1990'lardan itibaren yabancı karşıtlığı/sorunu üzerinden temellendirilen politikaların kamuoyunda yarattığı etki, aşırı sağ partilerin Avrupa'da daha fazla görünür olması ve yükselişinde kendisini göstermektedir. Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika gibi ülkelerde de yabancılar yönelik şiddet eylemlerini yoğunlaştırmakta, şovenist ve ırkçı eğilimler çerçevesinde örgütlenen siyasi hareketler gün geçtikçe etkisini artırmaktadır. Aşırı sağ hareketler Anglo-Sakson dünyasında, ırkların karışımını toplumların geleneksel değerlerine yönelik ciddi bir sorun olarak görmekle birlikte, Britanya'nın sömürülerinden gelen Afrika ve Asyalıların ülkelerine geri gönderilmesi gerektiği İngiliz Ulusal Partisi (BNP) tarafından ifade edilmeye başlandı. Avusturya'da Neo-Nazi söylemleriyle bilinen, yabancı ve İslam düşmanlığını ön plana çıkaran Avusturya Özgürlük Partisi, 2013 Ulusal Meclis Seçimlerinde oyların %20.51'ini alarak üçüncü parti olurken, 2017 seçimlerinde

ise oyların %27,1'ini alarak ikinci parti olmuştur. Benzer şekilde yabancı düşmanlığı ve çok kültürlü topluma karşı söylemler geliştiren ve yabancıların asimile edilmesi gereken gruplar olarak gören Danimarka Halk Partisi 2011 seçimlerinde %12,3 oy almıştır. Bir başka İskandinav ülkesi olan ve son yıllarda yabancı karşıtı grupların siyasi yaşamda etkin olmaya başladığı ülkesi olan Finlandiya'da Gerçek Finliler Partisi 2011 seçimlerinde %19 oy alarak ülkenin üçüncü partisi olmuştur. Gerçek Finliler Partisi 2015 seçimlerinde ise %17,6 oy almıştır. Türk göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı ülkelerden olan Fransa'da söylemlerini İslam karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı üzerine kuran Ulusal Cephe partinin lideri olan Marine Le Pen'in 2012 yılı Fransa Cumhurbaşkanlığı seçiminde 6 milyon oy ile %18 oranında oy alarak üçüncü sıraya yerleşmiştir. Eylül 2014'teki seçimlerde ise iki sandalye kazanarak tarihinde ilk kez Senato'ya girmiştir. 2009 yılında İsviçre'de minare yasağının da sembolü olan İsviçre Halk Partisi 2011 yılında yapılan Ulusal Meclis seçimlerinde %27 oy alırken, 2015 seçimlerinde ise %29,4 oy oranına ulaşmıştır Hollanda'da İslam, Türkiye ve yabancı düşmanlığı üzerine politikalarını inşa eden Özgürlükler Partisi ise 2012 yılı ulusal seçimlerinde %10,1 oy alırken, 2015 seçimlerinde ise 20 milletvekili çıkararak ikinci parti olmuştur (Aksoy, 1998; TBMM, 2014; bbc.com.tr, 2015; aljazeera.com.tr, 2017).

Avrupa'da gittikçe yükselen ve farklı toplumlar ve devamında kültürlerin bir arada yaşamaları önündeki en büyük engellerden biri aşırı sağ partilerdir. Özellikle seçim dönemlerinde gittikçe artan popülist politikaları yabancılarla yönelik söylem ve eylemlerinde kendisini göstermektedir. Bu söylem ve eylemlerin hedefinde ise Müslümanlar-Türk göçmenler yer almaktadır. Özellikle 1980 sonlarından itibaren Avrupa'da yükselmeye başlayan aşırı sağ politikaların göçmenleri Bauman (2006)'ın tespitiyle, temizlenmesi veya sınırlarının dışında tutulması gereken yabancı otlar olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Avrupa'da yabancılara karşı gerçekleştirilen xenofobik saldırıların ülkeler bazında dağılımına bakıldığında karşılaşılan manzara en basit ifadeyle tahammülsüzlüğü ortaya koymaktadır. European Network Against Racism (ENAR)'in 2014 yılında 26 Avrupa Birliği ülkesi ve İzlanda da etnik ve dini gruplar olarak tanımladığı (Afrikalı ve Siyahi Avrupalılar, Romanlar, Asyalılar, Müslümanlar ve Yahudilere) gruplara yönelik nefret suçlarının ele alındığı raporda ortaya konulan bulgular çarpıcıdır. 2013 yılında ırkçı suçlar ve şikâyetlerin ülkelere göre dağılımı şu şekildedir (Tablo 1).

Tablo 1. 2013 Yılında Bildirilen Irkçı Suçlar ve Şikayetler

Ülke	Sayı
Avusturya	110
Bulgaristan	Veri Yok
Hırvatistan	33
G.Kıbn	8
Çek Cumhuriyeti	186
Danimarka	Veri Yok
Estonya	Veri Yok
Finlandiya	833
Fransa	1376
Almanya	5131
Yunanistan	43
Macaristan	3
İzlanda	0
İtalya	194
İrlanda	93
Letonya	22
Litvanya	84
Lüksemburg	31
Malta	Veri Yok
Hollanda	Veri Yok
Polonya	719
Romanya	Veri Yok
Slovakya	Veri Yok
İspanya	384
İsveç	1733
İngiltere&Galler	30788
İskoçya	4735
Kuzey İrlanda	704

Kaynak: https://www.cms.hr/system/article_document/doc/189/ENAR_Shadow_report_Racist_crime_in_Europe.pdf, s.10

Tablo 1'de görüldüğü üzere İngiltere&Galler (30,788) sonrasında Avrupa'da ırkçı saldırının en fazla olduğu ülkenin Almanya (5131) olduğu görülmektedir. Almanya'nın yükselen aşırı sağ 1980'lerin sonlarında itibaren yükselen aşırı sağ politikaların odağında olan ülkelere olduğu ırkçı eylemlerde de ortaya çıkmaktadır. Farklı şiddet türlerine göre saldırı türlerine

bakıldığında ise Almanya 1016 fiziksel şiddet/vandalizm olarak ifade edilen şiddet türü ile Birleşik Krallıktan sonra (1,856) ikinci sırada yer almaktadır (ENAR, 2014: 15). Amadeu Antonio Stiftung (AAS)'ın yayınladığı 2016 Raporunda Almanya'da 2014 yılında sığınmacılara yönelik 230 saldırının olduğunu ifade etmişlerdir. 2015 yılında ise dramatik bir artışla 1266 saldırıya yükselmiştir. 2015 yılı içerisinde yapılan saldırılarda ise 278 sığınmacı ciddi şekilde yaralanmıştır (AAS, 2016). 2016 yılında ise saldırılar artarak devam etmektedir. Almanya'da sığınmacılara karşı günde 10 saldırı yaşanmakla birlikte yıl içerisinde sığınmacı ve sığınmacı yurtlarına 3533 saldırı gerçekleşmiş, saldırılarda 43'ü çocuk 560 kişi yaralanmıştır (GAV, 2016).

Göçmenlerin yaşadıkları toplumda kendi kimlikleri ile var olma çabalarını onları kaçınılmaz olarak farklı zorluklar ile karşı karşıya bırakmaktadır. Gerek vatandaş, gerek Avrupa'da doğup büyümüş de olsa göçmen kimliği sahip oldukları diğer kimlikler ile yaşadıkları toplumda doğru anlaşılammaya, ön yargı ve dışlanmaya maruz kalmalarına, ötekileştirmenin çeşitli hallerini tecrübe etmelerine neden olmaktadır (Güllü, 2015: 39). 1980'lerden itibaren etnik kökenli, tartışmalar Almanya toplumunun gündemine yavaş yavaş girmeye başladı. Giderek güçlenen aşırı sağ partiler ve yabancı düşmanlığı üzerinden hayat bulan Skinheads gibi çetelerin aracılığıyla yabancılara karşı oluşturulmaya başlanan kamuoyu, sığınmacı sayısının artışı 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılarak iki Almanya'nın birleşmesi bu tartışmaları daha da görünür kıldı. Batı Almanların, Doğu Almanya¹¹'den gelen yurttaşlar başta olmak üzere diğer sosyalist ülkelerden gelenlere karşı dışlayıcı tavırlar geliştirirken, farklı kültürlerin temsilcileri olan özellikle Türk ve Asyalı göçmenler için ise bu dışlama süreci daha da sertleşerek devam etti. Yabancılara karşı oluşturulan politika, büyük siyasal partilerin de gündemine girmeye başladı¹². 1980'lerden itibaren Almanya'nın en büyük göçmen

11 "İki Almanya'nın birleşmesi, Almanlar arasında da bir aidiyet meselesi doğurmuştu. Doğu Almanlar, batıdaki kardeşlerini fazla kozmopolit oldukları için yargılıyorlardı. Batı Almanlar ise, doğudaki kardeşlerine geri kalmış gözü ile bakıyorlardı ve küçümsüyorlardı. Aslında birleşmeyi istemeyen birçok ünlü Alman düşünür de vardı. Örneğin Günter Grass gibi bazı edebiyatçılar ve Jürgen Habermas gibi filozoflar bu görüşü paylaşıyorlardı. İşte bu görüşlerin ortaya çıkmasında, bir bakıma önce 1992'de Rostock'ta bir sığınmacılar kampına karşı yerli halkın beş gün süren saldırısı, daha sonra ise Solingen'de beş Türk'ün ölümü ile sonuçlanan ev yakma olayı belirleyici olmuştur" (Abadan Unat, 2015: 269). Detaylı tartışma için bkz. Nermin Abadan Unat, 2015, Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü", M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya (Ed.), Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

12 "Almanya'da aşırı-sağın önemli aktörlerinden olan NPD (Alman Ulusal Demokrat Partisi) yabancıları Alman toplumunun karşı karşıya kaldığı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel problemlerin temeli olarak görmekte, yabancıların mutlak şekilde ülkelerine geri gönderilmesi gereken gruplar olarak görmektedir. Çocuk yardımlarında sadece Almanların yararlanması gerektiği, Alman sosyal güvenlik sistemi içerisinde

grubu olan Türklere yönelik zenofobik eylem ve söylemler 1980'li yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan bu olumsuz tutumlar; Türklerin devamında yabancıların, kültürel özelliklerine, inanç sistemlerine ve yaşam biçimlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya kararlı olan yabancıların yani Türklerin kamu yaşamında gittikçe görünür olmaya başlamasıyla birlikte artmıştır. Almanya'ya koşullu bir şekilde konuk işçi olarak gelen 1960'lı yıllarda yani Avrupa'nın sanayileşme hamlesini gerçekleştirdiği ve bunun içinde yabancı işgücüne ihtiyacı olduğu ve ithal ettiği yıllarda sevinçle karşılanan Türkler ülkelerine dönmeyip Almanya'ya yerleşmeye başlayınca, Alman kamuoyu tarafından yadırganmaya başlamışlardır. Gündelik yaşam içerisinde de Türklerin istenmediğine yönelik olumsuz tutumlar, Türkleri konu alan şakalarda, kentlerin duvarlarında Türkler dışarı (Türken raus), Türkleri öldürün (Erschlaght die Türken) türünden sloganlara rastlanmaya başlanırken, diğer taraftan Nazi dönemindeki Yahudi düşmanı şakalar Türklere uyarlanarak tekrar edilmeye başlanmıştır (Abadan Unat, 2006: 78-80).

2000 sonrasında ise Müslümanlara-Türklere yönelik artan saldırıların arkasındaki başat neden olarak 11 Eylül 2001 yılında Amerika'da İkiz Kulelere yapılan saldırı gösterilebilir. Bu saldırı sonrasında uzun bir tarihsel arka planının olduğu İslam karşıtlığı Avrupa'da yükselen İslam karşıtlığını doruk noktasına ulaştırmıştır. 11 Eylül sonrasında özellikle Avrupa'da yükselen İslam karşıtlığı doğrudan Türk aleyhtarlığını beslemiş ve sayıları beş milyona yaklaşan Türk göçmenler tüm Avrupayı etkileyen yabancı karşıtlığının merkezinde yer almıştır (Yanarışık, 2013; Canatan, 2007). Türklerin kundaklama, silahlı- silahsız saldırı, darp, tehdit mektubu veya diğer başka şekildeki şiddet ve tehdit içerikli eylemlere en fazla maruz kalan grubu oluşturmalarını aşırı sağ temelli örgütlenen neo-nazi grupların zenofobik söylem ve eylemlerine en fazla maruz kalan grup olduklarını göstermektedir Amadeu Antonio Vakfı, Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesinin devamında ırkçı öğeleri bünyesinde barındıran cinayetler üzerinden yaptığı araştırmada, bu sayısı 182 olarak belirlemiştir. Bu çalışmada ortaya konulan önemli bir nokta öldürülenlerin sadece yabancılar olmadığını; polisler, çingeneler, evsizler, pankçılar, avukatlar ve çocuklar gibi farklı grupları hedef aldığıdır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında kayıtlı verilere göre, 1988-2012 yılları

---

de göçmenlerin dışarıda tutulmasını istemektedir. Aşırı sağın ötekisi olarak göçmenler ve özellikle Türk göçmenleri ifade etmek yanlış olmayacaktır" (Öner, 2016, 173). Detaylı tartışma için bkz. Selcan Öner, 2016, Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Ötekiler ve Türkiye'nin AB Üyeliği, Ankara Avrupa Çalışmalar Dergisi, C.13, N.1, ss.163-184.

arasında 24 Türk kökenli, ırkçı nedenle yapılan eylemler sonucu öldürülmüştür (TBMM, 2012: 18).

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın kalkınmak için ihtiyaç duyduğu işgücünün özellikle Güney Avrupa ülkelerinden ithal etmesiyle birlikte gelen göçmen işçiler gittikleri toplumlarda sadece ekonomik değil, kültürel, siyasal, toplumsal vb. alanlarda da tartışmaların odak noktasında yer almıştır. Yerli ile yabancı arasındaki ilişkisi, geçici olarak düşünülen işçilerin kalıcı hale gelmesiyle birlikte göçmen işçilerin aleyhine değişmeye başlamış, yabancı karşıtı söylem ve eylemlerin hedefi olmuşlardır. Yabancı düşmanlığı göç toplumlarının birlikte yaşama pratiklerine zarar veren, yabancı olarak tanımlanan grupların yaşam hakkına kasteden tarihsel, ekonomik, kültürel vb. temelleri olan çok boyutlu bir sorundur. Avrupa'da farklı ülkelerde özellikle de Almanya'da yükselişini sürdüren aşırı sağ partilerin söylem ve eylemlerinin merkez partiler tarafından da destek görmesiyle birlikte çözümü gittikçe zorlaşan küresel bir sorun olarak toplumların önünde durmaktadır.

Yabancıların bugün gelip yarın kalan değil, geldikten sonra dön(e)menen¹³ olması ise onu, egemen tarafından sınırları belirlenen yaşam dünyasına uyum sağlaması beklenen haline getirmektedir. Uyum sağlaması beklenen yabancıların gelişi belirli koşullara bağlı ise vakti geldiğinde geri döneceği düşünüldüğünden görünürlüğü fazla dikkat çekmeyebilir. Ancak koşullu gelen yabancıların kalış koşulları egemen tarafından sonlandırıldığında, halen geri dönmeyip kamusal alanda görünür olmaya başladığında ise farklı sorunlar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu anlamda koşullu konukseverlik olarak ifade edilen ve belirli şartlar altında konukseverliğin devam ettiği hal ise özellikle Türk göçmenlerin kalıcı olmaya başlamasının anlaşılması (aile birleşimi), mevcut gruplar üzerinde kontrolün yitirilmesi ile konukseverlikte kaybolmaya başlamıştır. İlk gelişte göçmen işçilerin bir yıllık anlaşmalarının iki tarafında memnun olmasıyla birlikte periyodik olarak uzatılması

13 "Ama kendisinin de kansının da arzu ettiği gibi Cezayir'e gerçekten geri dönenbilir mi? Birkaç kere tersini iddia etse de, defalarca ve ısrarla korkmadığını tekrarlayıp bir evi ve işlenecek toprağı ("Eşim küreği alır, bahçeyi kazar, ben de dikerim".) olduğunu söylese de gerçekte o da biliyor ki her yandan sıkışmış durumda. Orda iş bulması için artık çok geç ve gitmesi halinde Fransa'da işsizlik için aldığı cüzi miktarda parayı da kaybedecek. Mülakata katılan Cezayirli komşu, muhabbeti şu şekilde bağlıyor: "Şimdi bizler de "kara ayaklar (Cezayir 1962'de bağımsızlığını kazanınca Fransa'ya dönen, çoğunluğu Fransız Avrupalılar) gibiyiz: Oraya gidiyorsun Cezayirli değilsin, burada kalıyorsun Fransız değilsin." (Bourdieu, 2015: 49). Fransa'ya farklı nedenler ile göç eden göçmenlerin arafta kalmaları ve yaşadıkları farklı sorunlara ilişkin bkz. Pierre Bourdieu vd., 2015, *Dünyanın Sefaleti*, Levent Ünsaldı (Yay. Haz.), Ankara: Heretik Yayın.

ve devamında işçilerin Almanya'da kalmaları, Derrida (2003)'nin konukseverliğin koşullu halinin kaçınılmaz olarak konukseverliğin doğasına aykırı olduğu ve onu ortadan kaldıracığı noktasındaki düşüncesini destekleyen gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Kamusal alanda kendi kültürel, dini, ekonomik örgütlenmelerini sağlayan ve gittikçe daha fazla görünürlük kazanan Türk göçmenler, Almanya'da zenofobik söylem ve eylemlere en fazla maruz kalan göçmen grubu oluşturmaktadır.

1960'lı yıllarda ülkelerine gelen göçmen işçileri tren istasyonlarında karşılayıp çeşitli hediyeler veren bir konukseverlik yerini, bu konukseverliği oluşturan koşulların ortadan kalkması ve göçmen işgücü üzerindeki kontrolün kaybedilmeye başlaması sonucunda hoşnutsuzlukla birlikte yabancı düşmanlığının gittikçe daha görünür olduğu bir topluma bırakmıştır. Yabancı düşmanlığı günümüz toplumlarının birlikte yaşamaları önündeki ciddi engellerdendir. Onlarca Türk göçmen yükselen aşırı sağdan beslenen saldırıların hedefi olmuş ve hayatlarını kaybetmişlerdir. Özellikle 1970'lerde meydana gelen farklı gelişmelerin (petrol krizi, işsizlik, durgunluk vb.) bu süreci tetiklemesinin yanında, günümüzün gerçekliği olarak Türk göçmenler yükselen aşırı sağın hedefi olmaktan kurtulamamaktadır.

Kaynakça

- ALJAZEERA, Hollanda Seçimlerini Rutten'in Partisi Kazandı, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/hollanda-secimini-ruttenin-partisi-kazandi> adresinde elde edildi.
- BAŞKURT, İ. (2009). "Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi", İstanbul Üniversitesi *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.12, s.81-94.
- BAUMAN, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri* (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik* (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2006). *Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri* (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2009). *Sosyolojik Düşünmek* (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BBC, Finlandiya'da İktidar Partisi Seçimleri Kaybetti, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150419_finlandiya_secimler adresinden elde edildi.
- BENHABİB, Ş. (2014). *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BERGER J., MOHR, J. (2011). *Yedinci Adam* (Çev. Cevat Çapan), Agora Kitaplığı, İstanbul.

- BOURDIEU, P. vd. (2015). "Jonquilles Sokağı", Levent Ünsaldı (Yay. Haz.), *Dünyanın Sefaleti*, Ankara: Heretik Yayın.
- CANATAN, K. (2007). "İslamofobi ve Anti-İslamizm - Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım", Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Eskiyei Yayınları: Ankara.
- CANATAN, K. (2009). "Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, N.2, S.6, s.80-97
- CASTLES, S., MILLER, M. J. (2008). *Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (Çev. B. Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DERRIDA, J. (1999). *Konuksever(er/-mez)lik*. (Çev. F. Keskin ve Ö. Sözer), Pera Peras Poros: Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.43-71.
- DOĞAN, A. (2001). "Türkiye'den Almanya'ya Göçün 40. Yılında Beklentiler ve Gerçekler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.2, ss.17-38
- ENAR (2014). "Racist Crime in Europe Enar Shadow Report 2013-2014", https://www.cms.hr/system/article_document/doc/189/ENAR_Shadow_report_Racist_crime_in_Europe.pdf
- EUMC (2006). "The Annual Report on the Situation regarding Racism and Xenophobia in the Member States of the EU", fra.europa.eu/sites/default/files/fra.../10-ar06p2_en.pdf (14.2.2018)
- FAIST, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşın Toplumsal Alanlar* (Çev. Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- GAV (2016). "Almanya'da Sığınmacılara Yönelik Saldırıları", <http://gocvakfi.org/almanyada-siginmacilara-yonelik-saldirilar/> (11.1.2018)
- GÜLLÜ, İ. (2015). "Fayda Odaklı Göç Algısı ve Çok Kültürlü Toplum", *Perspektif*, S.238, s.38-41.
- GÜLLÜPİNAR, F. (2014). "Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.14, S.1, s.1-16.
- BOZKURT, N. (2010). *Fikir Mimarları Dizisi-Kant*, Yay. Haz. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul.
- MARTIN, P. (1991). *Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa'ya Türk İşçi Göçü*, Uluslararası Çalışma Bürosu.
- MASTER, D.S., LE ROY, M. (2000). "Xenophobia and the European Union", *Comparative Politics*, C.32, N.4, s.419-436.
- MORTAN K., SARFATI, M. (2011). *Vatan Olan Gurbet Almanya'ya İşçi Göçünün 50. Yılı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖNER, S. (2014). "Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni Ötekiler ve Türkiye'nin AB Üyeliği", *Ankara Avrupa Çalışmalar Dergisi*, C.13, N.1, s.163-184.
- RUTLI, E. E. (2017). "Yapısökümü Etik Açısından Okumak: Derrida ve Konukseverlik Düşüncesi", *Temaşa Felsefe Dergisi*, S.7, s.124-154.
- SASSEN, S. (1999). *Guest and Aliens*, New Press, New York.
- SIMMEL, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür* (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- SUNATA, U. (2013). "Göçmen İşçinin Sıla Hasreti: Bir Yabancılaşma Hikayesi", *Sosyoloji Dergisi*, C.27, S.2, s.197-218.

- TBMM, (2012). "2000-2006 Yıllarında Almanya'da Neo-Nazilerce İşlenen Cinayetler Hakkında İnceleme Raporu", https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2012/raporlar/neo_nazi_cinayetleri.pdf (11.1.2018)
- TOKSÖZ, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ULUKÜTÜK, M. (2016). "Göçün Öznelerinin Anlatımı Problemi: Konukseverlik, Hayırseverlik ve Hakseverlik Bağlamında Felsefi Soruşturmalar", *İlahiyat Akademi Dergisi*, C.3, S.4, s.69-98.
- UNAT, N. A. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- UNAT, N. A. (2007). "Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara", Ayhan Kaya ve Bahar Şahin (Ed.), *Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- UNAT, N. A. (2015). "Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü", M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- YANARIŞIK, O. (2013). "Yükselen İrkçılık ve İslamofobi Gölgesinde Yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya Örneği", *Yeni Türkiye*, S.54, s. 2911-2917
- YEĞENOĞLU, M. (2016). *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- YILDIRIMOĞLU, H. (2005). "Uluslararası Emek Göçü Almanya'ya Türk Emek Göçü", *Kamu İş*, C.8,S.1.